
БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

DOI 10.31558/2518-7953.2018.1-2.10

УДК 343.9 (06)

А. М. Удод

доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
канд. юрид. наук

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 345 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ)

Ключові слова: погроза, насильство, працівник правоохоронного органу, службова діяльність, кримінально-правовий захист, втручання у правоохоронну діяльність, об'єктивна сторона злочину, близькі родичі, тілесні ушкодження.

На сьогоднішній день правоохоронна система перебуває в процесі реформування і кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів в цьому сенсі не є винятком. Потреба забезпечення працівників правоохоронних органів від насильницького впливу у зв'язку з виконанням службових обов'язків набуває значення пріоритетного завдання на шляху інтенсифікації функціональної спроможності правоохоронної системи в цілому. Одну з ключових ролей в комплексі правових гарантій правоохоронної діяльності відіграють кримінально-правові засоби.

Загальне вчення про об'єктивну сторону складу злочину в сучасній кримінально-правовій доктрині достатньо розроблене, про що свідчать численні роботи Л. Д. Гаухмана, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, Ю. І. Ляпунова, Г. В. Тімейка, А. А. Тер-Акопова, В. Б. Малініна, О. Ф. Парфьонова, М. І. Панова, П. Л. Фріса, Г. В. Чеботарьової, Н. О. Ярмиш та інших науковців. Визнаючи суттєвий внесок зазначених науковців у розробку цієї проблематики, слід все ж відзначити деяку неповноту в дослідженнях, зокрема тих, що стосуються характеристики об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 345 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Викладені обставини зумовлюють актуальність теми цього дослідження, метою якого є доопрацювання характеристики об'єктивної сторони злочину,

передбаченого ст. 345 КК України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), та обґрунтування відповідних пропозицій стосовно уточнення положень цього законодавчого акту.

Не вдаючись до аналізу дискусійних аспектів розуміння об'єктивної сторони та окремих її ознак, можна констатувати, що одним з найбільш повних та обґрунтованих є підхід, запропонований Л. Д. Гаухманом, відповідно до якого вказаний елемент складу злочину становить сукупність зовнішніх, об'єктивних, соціально значимих, таких, що виражають суспільну небезпечність та її ступінь, суттєвих, типових для даного виду злочинів ознак, передбачених кримінальним законом і – при бланкетності диспозиції статті Особливої частини КК – в інших законах та (або) інших нормативних правових актах, які характеризують злочин як закінчений та вчинений виконавцем (виконавцями) [1, с. 90].

В більшості випадків до обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочинів з формальним (в тому числі усіченим) складом відносять лише суспільно небезпечне діяння. Для злочинів з матеріальним складом крім діяння – ще й суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок. Місце, час, спосіб, знаряддя, засоби, обстановка визнаються факультативними ознаками [2, с. 117].

Враховуючи структурно-змістовні особливості статті 345 КК України, можна стверджувати, що в частинах 1 та 2 закріплені два самостійні, а тому основні склади злочину за критерієм характеру суспільно небезпечного діяння. В першому випадку суспільно небезпечне діяння виражається виключно в погрозі вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, у другому ж – у фізичному насильстві. У зв'язку з цим кваліфікуючою, тобто такою, що обтяжує кримінальну відповідальність, ознакою для складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України слід визнати його вчинення організованою групою (ч. 4 ст. 345 КК України), а для складу, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України – ще й заподіяння потерпілим тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 345 КК України). Викладена думка щодо юридичної та фактичної самостійності погрози з одного боку й насильства – з іншого, обґрунтовується також і тим, що погроза не завжди передуює насильству.

Отже, за особливостями конструкції склад злочину, закріплений в ч. 1 ст. 345 КК України є усіченим та за загальним правилом вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а в ч. 2 – матеріальним і є закінченим з моменту настання фізичних наслідків у виді побоїв, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Є необхідність розглянути детальніше ознаки об'єктивної сторони кожного зі складів зазначених злочинів.

Аналізуючи суспільно небезпечне діяння при вчиненні погрози вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, можна пересвідчитись, що це діяння характеризується низкою як загальних, так і специфічних властивостей, пов'язаних зі змістом та механізмом вчинення.

Як зазначає О. М. Храмцов, погрози є найпоширенішими проявами кримінального психічного насильства. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених кримінально караним погрозам, немає єдності думок стосовно поняття погрози в кримінальному праві, її юридичних та фактичних ознак. Особливо це стосується такої важливої ознаки погрози, як її реальність [3, с. 29], а також, як засвідчує аналіз наукових праць, й форм прояву, спрямованості тощо.

Зокрема, В. С. Батиргарєєва під погрозою вважає за доцільне розуміти психічний вплив злочинця на волю і свідомість потерпілого без фактичного застосування фізичного насильства [4, с. 19]. Однак, таке визначення є недостатньо чітким та не відображає юридично значимих ознак погрози як виду суспільно небезпечного діяння. Спроба усунення цього недоліку простежується у визначенні погрози, запропонованому В. І. Осадчим, а саме, під погрозою насильством вчений розуміє можливість вчинення злочинного впливу на потерпілого від заподіяння фізичного болю до спричинення йому середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд [5, с. 135]. Проте, і в цьому визначенні вбачається кілька недоліків: по-перше, визначення погрози через можливість видається дещо необґрунтованим з логічної точки зору; по-друге, акцентується увага виключно на спрямованості погрози без висвітлення її іманентних ознак, форм прояву.

В певній мірі інтегративним варіантом визначення погрози видається дефініція, сформована В. К. Грищуком, згідно з якою погрозою є висловлення реального наміру заподіяти особі або її близьким фізичної, майнової або моральної шкоди. Причому, залежно від форми виразу, погроза може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї) [6, с. 305]. Отже, у викладеному розумінні погрози фігурує ознака її реальності, яка, однак в подальшому автором не розкривається. Вказують на реальність поряд з дійсністю, як ознаки погрози і М. М. Сенько та В. П. Беленок, проте також не розкривають зміст цих ознак: «Погроза, як об'єктивна ознака складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, являє собою погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, вчинювана словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів та обов'язково повинна бути дійсною й реальною для її сприйняття потерпілим» [7].

Подібні визначення, що характеризуються деякою неповнотою, фігурують й в інших джерелах. Щоб усунути цей недолік, з одного боку, та звільнити визначення погрози в контексті ч. 1 ст. 345 КК України від перевантаження його не-

обов'язковими ознаками – з іншого, необхідно здійснити, перш за все, етимологічний аналіз проблемного терміну.

С. І. Ожегов поняття «погроза» визначав як обіцянку заподіяти кому-небудь шкоду, зло [8, с. 684]. В. І. Даль тлумачив погрозу, як «дії щодо наведення небезпеки, тримання у страху, у небезпеці» [9, с. 623]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови надається таке визначення погрози: «Обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність» [10, с. 724].

Як можна пересвідчитись, етимологія терміну, яким позначається суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 1 ст. 345 КК України, відображає, по-перше, лише активну форму його вчинення (що також підтверджує наведену вище думку про дію, як виключну форму досліджуваного суспільно небезпечного діяння); по-друге, – спрямованість дій на створення небезпечного стану потерпілої особи у майбутньому; по-третє, – можливість висловлення погрози у будь-якій формі; по-четверте, погроза може як містити конкретну інформацію про характер і зміст майбутніх негативних наслідків для потерпілого (бути конкретизованою), так і не містити такої інформації (бути неконкретизованою); по-п'яте, вказує на можливість вираження та сприйняття погрози як обіцянки вчинити певні дії у майбутньому чи-то як умови зміни поведінки потерпілого, чи-то як неминучості за будь-яких умов.

Крім наведеного, слід також зауважити, що погроза завжди має бути дійсною (реальною), тобто мати свій прояв в об'єктивній реальності, що означає бути інформацією, зафіксованою чи-то на матеріальному носії, чи-то вираженою, доведеною до потерпілого в будь-який інший спосіб (в тому числі й невербальний). Реальність погрози визначається в кожному окремому випадку, виходячи з обставин справи. Однак в будь-якому випадку погроза, як акт соціальної активності, пов'язана зі зміною інформаційного середовища, тобто виражає привнесення до нього нової інформації. Такі зміни, ґрунтуючись на діалектичному сприйнятті явищ і процесів (зокрема, з урахуванням характеристики всезагального універсального зв'язку), спричиняють наслідки у вигляді психічної єдності процесів сприйняття та відображення цієї інформації потерпілими. Останнє може відбуватись у таких варіаціях, як формування почуття страху, зміни в побутовій поведінці, в службовій діяльності тощо. В теорії кримінального права зазначений зв'язок описується через механізм інформаційної причинності [11, с. 119], розгортання якого властиве в тому числі й при вчиненні злочинів, пов'язаних з погрозами. Відтак, якщо погроза знайшла своє зовнішнє вираження, тобто зі стану намірів перетворилась у категорію «інформація» (стала певним чином матеріалізованим цілеспрямованим субстратом відомостей про наміри), тоді є підстави стверджувати про її реальність.

Разом з тим погроза тільки тоді буде такою, якщо окрім набуття ознак інформації, як відносно відособленого від її носія соціально значимого об'єкту людського сприйняття, вона характеризується своєю цілеспрямованістю. Цілеспрямованість погрози означає те, що вона має чітко завданий вектор розгортання у соціальному середовищі. Іншими словами – метою погрози є інформування конкретних потерпілих, а не просте внесення змін до інформаційного простору.

У викладеному контексті звертає на себе увагу певна проблематичність визначення адресата погрози при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. А саме, із закріпленого в диспозиції вказаної статті формулювання однозначна характеристика адресата прямо не впливає. Фіксується лише вказівка змістовної спрямованості погрози щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів. При цьому залишається незрозумілим, чи є близькі родичі самостійною групою адресатів погрози, висловлення якої їм вважається закінченим складом досліджуваного злочину. Так, наприклад, М. Й. Коржанський стверджував, що при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України погроза висловлюється виключно на адресу працівника правоохоронного органу щодо нього самого, або щодо його близьких родичів [6, с. 528]. Іншими словами – якщо погроза висловлюється близьким родичам працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю, на думку вказаного вченого, злочин, передбачений ч. 1 ст. 345 КК України буде відсутній.

Таке тлумачення законодавчої норми не враховує її телеологічну складову, а тому є обмеженим, не сприяє повноті кримінально-правового захисту. Адже очевидно є та обставина, що погроза, висловлена (чи іншим чином виражена) безпосередньо близьким родичам працівника правоохоронного органу є близькою за значенням та соціальними наслідками погрозі, висловленій працівникові, але щодо його родичів. Відтак, при визначенні адресата погрози варто спиратися на перелік можливих потерпілих від злочину, до яких, зокрема, входять і близькі родичі працівника правоохоронного органу. В такому разі є підстави для висновку, що при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, погроза може виражатися як безпосередньо працівнику правоохоронного органу, так і його близьким родичам; як щодо вбивства чи застосування насильства до нього (знищення чи пошкодження його майна), так і щодо його близьких родичів, в тому числі одночасно до (щодо) обох категорій потерпілих, тобто бути комплексною.

Аналіз структури об'єкту посягання, характеру суспільної небезпечності, а також суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України дає підстави стверджувати, що при вчиненні погрози насильством чи знищенням майна у сенсі згаданої статті погроза спрямовується виключно у майбутнє та не пов'язана з бажанням винного негайно її реалізувати у випадку відмови потерпілого діяти певним чином. Така спрямованість погрози відповідає закріпленій

законодавцем ознаці «у зв'язку зі службовою діяльністю». Ця ознака є комплексною та виражає як специфіку умислу, мети та мотиву злочинної поведінки, так і характеризує певним чином обстановку вчинення злочину. Остання ж вирізняється тим, що злочин вчиняється поза ситуацією безпосереднього виконання працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, які сприяють зародженню мотивації досліджуваної злочинної поведінки.

Поняття «насильство» у науці є вельми дискусійним. Так, Ф. М. Джавадов визначає насильство як суспільно небезпечний, протиправний, умисний вплив на організм людини, вчинений проти її волі та спрямований на заподіяння шкоди життю і здоров'ю [12, с. 11]. Аналогічні думки висловлюються й у працях інших вчених, які при визначенні проблемного поняття акцентують увагу, перш за все, на наслідках у вигляді травми. Проте такий підхід до розуміння насильства є дещо звуженим, адже не відображає суттєвих ознак механізму його вчинення.

Більш виваженою в цьому контексті видається позиція тих вчених, які при визначенні насильства посилаються на відношення вчинюваних суспільно небезпечних дій щодо волі потерпілого, а також на психічну шкоду, як окремий різновид шкоди здоров'ю людини поряд з тілесними ушкодженнями. Відповідно до цього під насильством розуміється зовнішній з боку інших людей умисний та протиправний вплив на людину (чи групу осіб), що здійснюється всупереч або проти її волі та здатний спричинити їй органічну, фізіологічну або психічну травму та обмежити свободу її волевиявлення чи дії [13, с. 22].

Таким чином, погроза є різновидом психічного насильства (поряд з іншими можливими його видами), що в контексті характеристики суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України являє собою виражену в будь-якій формі реальну персоніфіковану обіцянку вчинити у майбутньому вбивство, насильство, знищити чи пошкодити майно працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з його службовою діяльністю. Сформоване визначення погрози у юридичному складі погрози або насильства, щодо працівника правоохоронного органу відкриває можливості для розширеного розуміння змісту цього суспільно небезпечного діяння. Останнє може виражатися в одній чи кількох таких діях: а) погроза вбивством; б) погроза фізичним насильством; в) погроза психічним насильством (будь-якими іншими його видами, відмінними від погрози); г) погроза пошкодження майна; д) погроза знищення майна.

Якщо щодо вище зазначених діянь сумнів в їх достовірності не виникає, то щодо погрози насильством існують певні проблемні аспекти.

Перш за все, вони стосуються зведення змісту погрози насильством виключно до погрози фізичним насильством чи позбавлення волі. Показовою в цьому плані є думка В. І. Осадчого, який зазначає, що погрозу насильством слід розуміти як обіцянку заподіяти потерпілому виключно фізичного болю, легких чи се-

редньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавити потерпілого можливості вільно обирати місце свого перебування [14, с. 165]. Отже, висловлена потерпілому обіцянка вчинити ці дії щодо нього або його близьких родичів у майбутньому також має охоплюватись категорією «погроза насильством» як різновиду суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. На підтвердження цієї тези може свідчити й думка О. М. Храмцова, який зазначає, що правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень передбачено, що з медичної точки зору тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних. Таким чином – зазначає вчений – правила фактично не виключають психічне насильство з числа факторів, які можуть спричинити тілесні ушкодження за умови, якщо воно викликає порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій. Одним із наслідків, які належать до тяжких тілесних ушкоджень, визнається душевна хвороба (психічна хвороба) [15].

В контексті дослідження погрози насильством щодо працівника правоохоронного органу обіцянка застосувати психічне насильство у майбутньому є окремим різновидом погрози насильством. Саме інформаційна причинність виключає проміжні матеріально опосередковані зв'язки між діянням та наслідком у вигляді психічних процесів з боку потерпілого щодо сприйняття та відображення відповідної інформації, в тому числі й у вигляді формування почуття страху, зміни поведінки у сфері службової правоохоронної діяльності, формування душевної хвороби тощо. Як справедливо зазначає з цього приводу О. М. Храмцов, юридично значущі наслідки застосування психічного насильства виражаються не тільки у психічній травмі, а й у позбавленні або обмеженні можливості потерпілому діяти за власною волею. Цей вид психічного впливу взагалі не можна визначити за правилами визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Тому слід відмовитися від спроб оцінювати ступінь тяжкості психічного насильства за аналогією з фізичним [15].

Таким чином, погроза насильством не обмежується лише погрозою завдати побої, заподіяти тілесні ушкодження й позбавлення волі, як вияв порушення тілесної недоторканості та свободи пересування, а охоплює також і погрозу застосовувати засоби насильницького порушення психічної недоторканості. Прикладом може слугувати погроза прокляттям або застосуванням інших методів біоенергетичного впливу на людину. Таке розуміння обсягу погрози насильством відповідає принципу повноти забезпечення кримінально-правової охорони. Саме на захист потерпілих від насильства такого роду спрямована норма, закріплена в ст. 149.2 КК Аргентини щодо кримінальної відповідальності за погрозу, виказану з метою виклику тривоги чи страху [16]. Зазначене положення наочно демонст-

рує самоцінність психічної недоторканості та підтверджує висловлену позицію. Якщо погроза, навіть застосуванням і нетрадиційних для науки форм та методів впливу на потерпілого сприймається ним реально, внаслідок чого виникає страх, тривога, то й погрозу в цілому слід вважати реальною та такою, що здатна завдати шкоди правоохоронним відносинам.

Крім того, варто звернути увагу й на існування суттєвих розбіжностей у поглядах на зміст поняття «фізичне насильство» та наповнення його конкретним переліком насильницьких злочинів, вчиненням яких може погрожувати винний у злочині, передбаченому ч. 1 ст. 345 КК України. В літературі зустрічаються як найбільш розширені тлумачення насильства, так і необґрунтовано звужені. Зокрема, А. Е. Жалінський зазначає, що до насильницьких злочинів, погрожувати якими можливо при вчиненні інших злочинів слід відносити будь-які злочини, в яких насильство як таке виступає в якості характеристики суспільно небезпечного діяння: вбивство, всі види тілесних ушкоджень, зґвалтування тощо [17, с. 44]. На думку ж В. І. Осадчого погроза насильством виражає погрозу заподіяння фізичного болю, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення можливості обирати місце перебування на свій розсуд [5, с. 135].

Під погрозою насильством також доцільно розуміти і погрозу зґвалтуванням та задоволенням статевої пристрасті неприродним способом. Ці злочини за своїм характером є насильницькими, що ґрунтується на традиційній в кримінологічній науці диференціації насильства на чотири види: фізичне, психічне, економічне та сексуальне. Звичайно, ця класифікація сформувалася в межах науки кримінології та дещо відрізняється від усталеної в кримінально-правовій доктрині у зв'язку зі своєю комплексною підставою. Разом з тим, вона наочно демонструє приналежність злочинів, передбачених ст. 152, 153 КК України саме до категорії насильницьких, поряд зі специфічним об'єктом посягання.

До агресивно-насильницьких злочинів в кримінології традиційно відносять також і хуліганство. Однак, погрожувати вчиненням цього злочину (в контексті погрози насильством щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів) у його насильницьких проявах в принципі неможливо, враховуючи особливу характеристику суб'єктивної сторони хуліганства, яка обов'язковою ознакою передбачає мотив явної неповаги до суспільства. Останній же виключається у злочині, передбаченому ст. 345 КК України, враховуючи зв'язок суспільно небезпечного діяння зі службовою діяльністю потерпілого.

Аналізуючи об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК України, можна дійти висновку, що склад цього злочину є матеріальним та передбачає настання одного з таких суспільно небезпечних наслідків, як побої, легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також наявність причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та зазначеними наслідками. При

цьому диспозиція ч. 2 ст. 345 КК України сконструйована як відсильна, а тому при визначенні характеру й ступеня тяжкості відповідних суспільно небезпечних наслідків слід керуватися відповідними положеннями ст. ст. 122, 125, 126 КК України, а також Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 р. [18].

Разом з тим необхідно звернути увагу на певний дисонанс в теоретичних положеннях та законодавчому закріпленні видів фізичного насильства як ознак об'єктивної сторони аналізованого складу злочину. Зокрема, якщо при вчиненні погрози насильством більшістю вчених визнається можливість її змістовного вираження щодо позбавлення волі, то в диспозиціях ч. ч. 2, 3 ст. 345 КК України немає відповідного відображення цього виду насильства щодо працівника правоохоронного органу (чи його близьких родичів) у зв'язку з його службовою діяльністю. Крім того, є необхідність визнання погрози вчиненням насильницьких статевих злочинів (ст. ст. 152, 153 КК України) як однієї з форм прояву погрози насильством при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України. Потреба в збереженні системно-юридичної послідовності має бути втілена й у передбаченні зазначених видів фактичного фізичного насильства в якості ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину.

Логіка викладеного міркування ґрунтується також і на закріпленні у чинному КК України спеціальних складів злочинів, пов'язаних із пошкодженням чи знищенням майна, що належить працівникові правоохоронного органу, у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків (ст. 347 КК України), вбивством працівника правоохоронного органу у зв'язку з його службовою діяльністю (ст. 348 КК України), захопленням його як заручника (ст. 349 КК України), що ґрунтується на необхідності забезпечити посилений кримінально-правовий захист правоохоронних відносин, на які можуть посягати шляхом заподіяння істотної шкоди суспільним відносинам. У зв'язку з цим прогалиною в праві слід вважати відсутність аналогічної супутньої спеціалізованої кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері забезпечення свободи волі (в частині незаконного позбавлення волі), статевої свободи та статевої недоторканості. За нині чинною законодавчою регламентацією за незаконне позбавлення волі, а також зґвалтування та задоволення статевої пристрасті неприродним способом навіть й щодо працівника правоохоронного органу (чи його близьких родичів) у зв'язку з його службовою діяльністю кримінальна відповідальність настає на загальних підставах за ст. ст. 147, 152 та 153 КК України відповідно, що не забезпечує повноцінної системи правових гарантій правоохоронним відносинам. Аналогічна проблема існує й щодо відсутності спеціального складу злочину за ознаками мордування щодо наведеної групи потерпілих.

Таким чином, є необхідність в ч. 2 ст. 345 КК України додатково передбачити кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі працівника правоохоронного органу, його близьких родичів, членів сім'ї та інших близьких осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також за мордування щодо зазначених осіб з тією ж метою. Крім того, у ч. 3 ст. 345 КК України пропонується передбачити таку кваліфікуючу ознаку, як згвалтування або насильницьке задоволення статевої пристрасті щодо працівника правоохоронного органу, його близьких родичів, членів сім'ї та інших близьких осіб у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Зазначені види насильницьких злочинів мають самостійну кримінально-правову оцінку, їх вчинення щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів може пов'язуватися винним зі службовою діяльністю цього працівника.

Внесення зазначених вище об'єктивних ознак досліджуваного складу злочину до диспозицій ст. 345 КК України відповідатиме вимогам послідовності кримінально-правового захисту, а також сприятиме розширенню останнього щодо правоохоронних відносин.

1. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. 316 с.

2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 456 с.

3. Храпцов О. М. Погроза в кримінальному праві України (питання теорії та практики). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 39. С. 29–37.

4. Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: монографія. Х.: «Одіссей», 2003. 256 с.

5. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності. Монографія. К.: Атіка, 2004. 336 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Канон, А.С.К., 2002. 1104 с.

7. Сенько М. М., Беленок В. П. Окремі питання кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності за законодавством України та деяких зарубіжних держав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: Зб. наук. пр.* 2007. Вип. 1. С. 148–157.

8. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. Изд-е 22 / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. М.: Изд-во «Азъ», 1992. 967 с.

9. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). В 4-х томах. Т. 3. М.: Цитадель, 1998. 876 с.

10. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: Перун, 2005. 1728 с.

11. Ярмиш Н. М. Проблема інформаційної причинності в науці кримінального права. *Право України*. 2003. № 7. С. 119–121.

12. Джавадов Ф. М. Квалификация насильственных преступлений, совершенных с применением оружия: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М.: МГУ, 1985. 21 с.
13. Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2002. 486 с.
14. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. К.: НАВСУ, 2004. 469 с.
15. Храпцов О. М. Кримінально-правова характеристика суспільно небезпечних наслідків психічного насильства. URL: Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2009_1/PB-1/pb-1_8.pdf
16. Уголовный кодекс Аргентины. URL: Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5847>
17. Петрунев В. П. Ответственность за угрозу убийством, нанесением тяжких телесных повреждений или уничтожением имущества по советскому уголовному законодательству: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М.: МГУ, 1970. 21 с.
18. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>

DOI 10.31558/2518-7953.2018.1-2.11

УДК 343.53 (477)

Л. О. Нікітенко

доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
канд. юрид. наук, доцент

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: злочин, господарська діяльність, злочини у сфері господарської діяльності, економічний злочин, господарський злочин, система злочинів, види злочинів, видовий об'єкт злочину.

Провідною сферою життєдіяльності людини є економічна сфера. Основи економічної системи, що закріплені в Конституції України, отримують свій розвиток саме в економічних правах. Основний Закон України містить незначний перелік економічних прав, серед яких важливе місце у сучасному житті займає право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42) [1]. Людина може визначитися, що вигідно для неї особисто, і заздалегідь вирішити,